

Przekłady

Переводы

Guido Löhrer

Universität Erfurt

Aksjologiczna eksplikacja działań

Аксиологическая экспликация действия

1. Wstęp

Pomiędzy zachowaniem, w którym coś nas spotkało lub nam się przytrafiło a działaniami, które podejmujemy celowo lub z jakiegoś powodu, istnieje zasadnicza różnica. Obydwa te typy zachowań wymagają odmiennych eksplikacji. Zgodnie z przyczynową teorią działania różnica ta polega na odmiennym tle przyczynowym takich zachowań. Działaniem celowym można więc nazwać zachowanie powodowane w prawidłowy sposób przez odpowiednie stany mentalne aktora (względnie przez jego korelaty neuronowe)¹. Wyjaśniamy je poprzez podanie stanów mentalnych powiązanych z nimi przyczynowo we właściwy sposób. Jednakże niezwykle trudną okazała się być eksplikacja mającego tu decydujące znaczenie zwrotu „we właściwy sposób” (*in the right way*)² przy pomocy czysto przyczynowego zasobu słownictwa. Stąd przyczynowa teoria działania nadal jest narażona na znaczące zarzuty.

W zarzutach tych wykorzystuje się po pierwsze przeciwne przykłady, przytaczając tzw. odmienne łańcuchy przyczynowo-skutkowe pomiędzy stanami mentalnymi a zachowaniem. Powzięty zamiar wprawia aktora w stan nerwowości, w którym całkowicie traci on kontrolę nad swoimi czynami. Jednak właśnie dlate-

¹ Zob. np. A. Goldman (1970); J. Hornsby (1980); A.R. Mele (2000), s. 279, 288; A.R. Mele (2013), s. 161.

² Zob. D. Davidson (1973), s. 78 i n.; D. Davidson (1976), s. 267; D. Davidson (1978), s. 87; A.R. Mele (2000), s. 288.

go dochodzi jakby przypadkiem do realizacji dokładnie tego, co zamierzał aktor. Wyjaśnienie ma wtedy charakter przyczynowy, ale nie stanowi eksplikacji *działania*, gdyż wyjaśnia coś, co bynajmniej nie jest działaniem³.

Po wtóre zaś podważano w ogóle możliwość określenia w ramach teorii przyczynowej tych stanów mentalnych danego aktora, które faktycznie miały wpływ przyczynowy na określone działanie. Nawet jeśli łańcuchy przyczynowo-skutkowe przebiegały we właściwy sposób, to koncepcja ta pozostaje w tyle w stosunku do naszych oczekiwań stawianych wobec właściwej *eksplikacji*, bądź jak nazwał to Davidson: *racjonalizacji* danego działania. Powinna ona mianowicie podać powód, dla którego faktycznie aktor wykonał działanie.

Donald Davidson, od którego też ponad 50 lat temu wzięły swój początek pierwsze próby eksplikacji o charakterze przyczynowym, skonstatował w odniesieniu do przyczynowej teorii eksplikacji działań (w sensie wywnioskowania najlepszej eksplikacji), że brakuje poważnej alternatywy dla wyjaśnienia o charakterze przyczynowym⁴. Teoria ta bardzo szybko ugruntowała się jako teoria standardowa. Jednakże trudne do rozwiązania problemy, z jakimi jest ona konfrontowana, powodują potrzebę rozejrzenia się za wyjaśnieniami alternatywnymi, pomimo jej ortodoksyjnego już statusu w ramach filozofii intelektu i teorii działania.

Jedną z alternatyw, jaka pojawia się w tym kontekście, jest koncepcja teleologiczna. Zgodnie z nią działanie wyjaśnimy najlepiej, podając zamiast tła przyczynowego, funkcję zachowania lub też cel, względem którego aktor kieruje swoje zachowanie. Chciałbym tu pokazać, że najmocniejsze z tych wyjaśnień po pierwsze powinno być postrzegane jako aksjologiczna eksplikacja działań oraz po drugie, że faktycznie dostarcza ono w pewnym sensie tego, co wprawdzie powinny zapewniać eksplikacje działań o charakterze przyczynowym, a jednak nie zapewniają.

W tym celu najpierw naszkicuję teorię standardową oraz jej główne trudności, aby później przeciwstawić jej koncepcję teleologiczną, interpretowaną jako koncepcja o podbudowie aksjologicznej, a na zakończenie skonfrontowaną z trzema zarzutami wobec niej. Działania realizują i ujawniają orientację aksjologiczną. Interpretacja celowych i racjonalnych zachowań aktora przy pomocy określonych przyczyn jest możliwa poprzez określenie wartości, na której realizację zorientowane było jego zachowanie⁵.

³ Zob. A.R. Mele (2000), s. 288: „No plausible version of CA [causal approach – G.L.] identifies action with *non-actional* events caused in the right way”.

⁴ Zob. D. Davidson (1963), s. 9.

⁵ Poniższe rozważania oparte są na wcześniejszych pracach: G. Löhrer (2006), G. Löhrer (2008), G. Löhrer (2011) oraz G. Löhrer i C. Horn (2010).

2. Eksplikacje przyczynowe

Działaniem intencjonalnym jest to, co aktor realizuje z jakiegoś powodu, a podanie tego powodu wyjaśnia dane działanie. Jest to zdecydowanie bezsporny punkt wyjścia dla rozważań dotyczących teorii działania. W pracy *Actions, Reasons and Causes*, dającej podwaliny dla teorii przyczynowych eksplikacji działań, Davidson stawia pytanie o związek pomiędzy działaniem zamierzonym a powodem wyjaśniającym to działanie, stanowiącym dla aktora podstawę do działania⁶. Przedstawiony tam pogląd, uznawany dziś za teorię standardową, wprowadza do rozważań dwie tezy: *tezę życzeniowo-przekonaniową* (*Belief Desire Thesis*) oraz *tezę przyczynową* (*Causal Thesis*). Ta pierwsza dotyczy formy powodów dających eksplikację działania, ta druga zaś – rodzaj tej eksplikacji.

Na co dzień powody działań podaje się często w następujący sposób: Wiąże makulaturę, ponieważ jest środa⁷. Paweł staje na głowie, aby zrobić wrażenie na Pauli. Jednak według Davidsona powody dają wyjaśnienie dla poszczególnych działań tylko wtedy, gdy mają one formę tzw. powodów prymarnych (*primary reasons*) lub można je sprowadzić do takiej formy. Powody prymarne – to jest teza pierwsza – składają się z dwóch nastawień mentalnych, mianowicie z nastawienia pozytywnego danego aktora wobec pewnego typu działania o określonych cechach oraz z przekonania aktora, że rozważane pojedyncze działanie stanowi konkretny przykład działania tego właśnie typu oraz posiada odpowiednią cechę: Paweł ma nastawienie pozytywne wobec działań, które wywierają wrażenie na Pauli, oraz jest przekonany, że wykonanie tu i teraz stania na głowie jest działaniem, które wyrze wrażenie na Pauli. Dlatego właśnie staje na głowie.

Takie sformułowanie jest dość zawile, a tezy o nastawieniach pozytywnych nie znalazły odpowiedniego miejsca w teorii działania. Zamiast tego w przypadku powodu prymarnego zwykle mówi się o zestawieniu życzenie-przekonanie, składającym się z życzenia realizacji celu oraz z przekonania o tym, że działanie poddawane eksplikacji jest właściwym środkiem do osiągnięcia tego celu⁸.

(BD) Powód wyjaśniający działanie składa się z życzenia aktora α , żeby A oraz z przekonania α , że działanie ϕ spełni życzenie A.

Życzenie ani przekonanie same z siebie nie wyjaśniają jeszcze działania. Wprawdzie w eksplikacjach codziennych zwykle nie ujawnia się jednej lub drugiej komponenty powodu, lub też milcząco się ją zakłada: Dlaczego idziesz do kawiarni? Ponieważ chcę się spotkać z przyjaciółmi. Dlaczego idziesz do kawiarni? Ponieważ sądzę, że jeśli pójdę do kawiarni, to spotkam moich przyjaciół. Jednak te powody muszą zgodzić się z standardową teorią dać się przekształcić w formę

⁶ D. Davidson (1963), s. 3: „What is the relation between a reason and an action when the reason explains the action by giving the agent's reason for doing what he did?”.

⁷ Zob. R. Bittner (2001), s. 4 (§ 5).

⁸ Zob. D. Davidson (1963), s. 5.

powodu prymarnego. Formy powodu dającego wyjaśnienie działania dotyczy właśnie *teza życzeniowo-przekonaniowa*.

W sensie słabym eksplikacja oparta na powodach tego rodzaju może być postrzegana jako ugruntowana aksjologicznie; i to w różnych aspektach. W życzeniu spotkania przyjaciół wyraża się to, że zależy mi na tym spotkaniu i przypisuję mu jakąś wartość. Poprzez moje przekonanie, że pójście do kawiarni jest odpowiednim środkiem do realizacji mojego życzenia, oceniam wartość instrumentalną takiego zachowania⁹.

Jeśli jakiś powód ma formę życzeniowo-przekonaniową (*primary reason*), to tym samym spełniony jest jednak dopiero warunek konieczny, ale jeszcze niewystarczający dla wyjaśnienia działania w sensie teorii standardowej, gdyż mogę dla danego działania mieć więcej powodów w takiej formie i faktycznie takie działanie wykonać, ale działać jedynie na podstawie jednego z tych powodów. I tak mogłoby się zdarzyć, że pójdę do kawiarni, ponieważ chciałbym spotkać moich przyjaciół i sądzę, że w ten sposób mogę to życzenie zrealizować. Ale równie dobrze może być też i tak, że pójdę do kawiarni, ponieważ chcę napić się kawy i sądzę, że w ten sposób mogę to życzenie zrealizować. Jeśli tylko z uwagi na jeden z tych powodów poszedłem do kawiarni, to tylko ten *jeden* powód wyjaśnia moje działanie. W prawidłowej eksplikacji działania powinniśmy więc podać tylko ten powód. Stąd należy postawić pytanie o zależność pomiędzy działaniem zamierzonym a powodem dostarczającym wyjaśnienia działania, dla którego dany aktor wykonał to właśnie działanie.

W tym miejscu możemy włączyć do rozważań *tezę przyczynową* Davidsona. Mówi ona, że powód prymarny dostarczający wyjaśnienia danego działania stanowi przyczynę tego działania¹⁰.

(K) Powód prymarny dostarczający wyjaśnienia danego działania stanowi przyczynę tego działania. Jeśli połączymy *tezę życzeniowo-przekonaniową* i *tezę przyczynową*, otrzymamy:

Życzenie aktora α , żeby A oraz przekonanie α , że działanie ϕ spełni życzenie A spowodowało, że α wykonał działanie ϕ .

Z punktu widzenia eksplikacji działania zgodnie z powyższym tylko powód skuteczny przyczynowo może stać się powodem wskazującym na sensowność i logiczność działania (czyli parą nastawień mentalnych lub jej korelatem neuronalnym)¹¹. Davidson podkreśla, że w przypadku eksplikacji działań chodzi o pewną odmianę eksplikacji przyczynowej. Eksplikacje poprzez powody stanowią

⁹ M. Cavell (2004), s. xvi: „[B]eliefs and desires are inextricable from evaluations”.

¹⁰ D. Davidson (1963), s. 4: „The primary reason for an action is its cause”.

¹¹ Zob. D. Davidson (1974), s. 233: „Two ideas are built into the concept of acting on a reason (...): the idea of cause and the idea of rationality. A reason is a rational cause. One way rationality is built in is transparent: the cause must be a belief and a desire in light of which the action is reasonable”.

szczególony rodzaj gatunku eksplikacji przyczynowych. Powody wyjaśniające działania stanowią szczególony rodzaj gatunku przyczyn. Są one tymi powodami, które we właściwy sposób przyczyniają się do działania¹².

Ważną wydaje mi się jednak być w tym kontekście wskazówka, że u Davidsona (w *Actions, Reasons and Causes*) teza przyczynowa początkowo nie służy przede wszystkim realizacji programu naturalizacji. Co więcej – chodzi tam o odpowiedź na problem epistemiczny: jak spośród powodów, jakie aktor znajduje dla swojego działania (*reasons for acting*), i które razem wzięte uzasadniają jego zachowanie, a przynajmniej czynią je przekonującym, wyznaczymy ten powód, który wyjaśnia jego działanie, ponieważ aktor faktycznie działał właśnie z uwagi na niego (*the reason why the agent acted*)? Zasluga, jaką przyczyna działania wnosi dla wyjaśnienia działania, polega według teorii standardowej na tym, że z wielu możliwych powodów uzasadniających wybiera ona powód wyjaśniający. Eksplikacje działań są tym samym hybrydowe, mianowicie mają one charakter zarówno przyczynowy jak i oparty na powodach, a przy tym, jak już wyżej zauważono, są wyjaśnieniami aksjologicznymi w słabym sensie, zaś przyczyna, jak zakłada teza, wychwytuje ten właściwy powód.

Zwolennicy eksplikacji przyczynowej wymagają od tych wszystkich, którzy są zdania, że działania zamierzone realizujemy z jakichś powodów, ale nie wyjaśniamy przyczynowo, przedstawienia zadowalającej analizy powodów, dla których działamy, nie przypisując im roli przyczynowej przy powodowaniu danego zachowania, a jednocześnie są pewni tego, że nie ma takiej alternatywy. Zadanie to znane jest jako *Davidsons Challenge*¹³.

3. Problemy teorii standardowej

Jednak sama teoria standardowa poddawana jest konfrontacji z szeregiem poważnych zarzutów. Naszkicuję tu dwa z nich.

1) Davidson oddziela płaszczyznę ontologiczną niezależną od opisu istniejących bytów, wydarzeń, od płaszczyzn ich opisu, np. jako działania. Opisy wydarzeń z kolei odróżniają się poprzez swoje słownictwo. Prawdziwe opisy wydarzeń zawierające słownictwo fizykalne wyróżniają wydarzenia niezależne od opisu z ontologicznego punktu widzenia jako wydarzenia fizyczne, zaś prawdziwe opisy tych wydarzeń zawierające słownictwo codzienne o nacechowaniu psychologicznym – jako wydarzenia mentalne, np. jako powody działania. Wszystkie wydarzenia dają możliwość prawdziwego ich opisu przy pomocy słownictwa fizykalnego,

¹² D. Davidson (1963), s. 10 i n.; D. Davidson (1987), s. 109; A.R. Mele (2013), s. 161, 164, 168. Zob. także D. Davidson (1984), s. 26: „[B]elief and desire seem equally to be causal conditions of action”.

¹³ Zob. D. Davidson (1963), s. 9; A.S. Roth (1999), s. 842–845; A.R. Mele (2000), s. 279 i n.

niektóre z nich – także przy pomocy słownictwa codziennego o nacechowaniu psychologicznym.

Przyczynowość oznacza istniejącą niezależnie od opisu relację pomiędzy indywidualnymi wydarzeniami (*token* wydarzeń) na płaszczyźnie ontologicznej. Jednak mówienie o przyczynowości jest uzasadnione tylko wtedy, gdy *tokens* wydarzeń zawarte są w *typach* wydarzeń, połączonych tak, że można sformułować zasady przyczynowe, czyli prawdziwe założenia w formie całościowo skwantyfikowanych zdań warunkowych. Pojedyncze wypowiedzi przyczynowe, jak np. „wydarzenie p spowodowało wydarzenie q”, stanowią eksplikację wydarzenia tylko wtedy, gdy takie połączenie jest egzemplifikacją jakiegoś prawa. Prawa przyczynowe można, jak twierdzi Davidson, formułować tylko przy pomocy słownictwa czysto fizykalnego. Fakt, że powód prymarny danego działania jest jego przyczyną, oznacza zgodnie z powyższym: Jeśli istnieje prawdziwy opis wydarzenia zawierający słownictwo o charakterze mentalnym, to istnieje także korespondujący z nim prawdziwy opis związku przyczynowego stanowiącego egzemplifikację prawa, zawierający słownictwo fizykalne. Możliwe jest tym samym, jak twierdzi Davidson w *Mental Events* „posiadanie wiedzy, że wydarzenie intelektualne jest tożsame z wydarzeniem fizycznym, bez posiadania wiedzy o tym, z jakim konkretnie wydarzeniem jest ono tożsame”¹⁴.

Biorąc pod uwagę naszkicowane powyżej symptomy, standardowa teoria przyczynowa nie niesie ze sobą jednak tego, co obiecuje. Zapewnia jedynie, że powodowi dającemu eksplikację działania odpowiada przyczyna fizyczna. Nie jest ona jednakże w stanie spośród wielu możliwych powodów uzasadniających dane działanie wydobyć w taki sposób powód wyjaśniający, że dawałaby możliwość identyfikacji tego powodu poprzez jego funkcję przyczynową. I tu zawarta jest właśnie siła rozsadzająca *Davidson's Challenge* od wewnątrz. Bez wątplenia zamierzone zachowanie aktora ma jakąś przyczynę. Tego zapewne nikt nie będzie kwestionował. Zamiary bądź ich korelaty neuronalne spełniają rolę przyczynową w procesie prowadzącym do określonego zachowania. Jednakże przypisywanie roli przyczynowej ogólnie powodom prymarnym a nie konkretnym powodom zupełnie nie przybliży nas do sukcesu w poszukiwaniu właściwego powodu działania indywidualnego.

Tezę Davidsona często próbowano bronić tym, że wyjaśnienie działań indywidualnych, pomimo mnóstwa przytaczanych przez niego przykładów działań oraz przykładów na wyjaśnienia poszczególnych działań, nie jest bynajmniej zadaniem przyczynowej teorii eksplikacji działań. Co więcej, chodzi tu o ugruntowanie ontologiczne powodu dostarczającego wyjaśnienie działania, które dla właściwego wyjaśnienia gwarantuje *fact of the matter*, jakiego brakuje wyjaśnieniom nie-przyczynowym¹⁵. To, czego moglibyśmy się więc nauczyć z tezy przyczyno-

¹⁴ D. Davidson (1970a), s. 224.

¹⁵ Zob. W. Child (1994), s. 96.

wej, miałyby więc charakter (jedynie) zasadniczy. Po pierwsze, powód dostarczający eksplikacji działania musi być powodem, który aktor miał już przed podjęciem tego działania. W innym razie nie mógłby on być przyczyną, która spowodowała zaistnienie działania. Po drugie, powodów dostarczających eksplikacji działania należy, przyjmując *tezę życzeniowo-przekonaniową*, szukać pośród mentalnych antecedenencji danego działania. Zgodnie z tym wyjaśnienie działania oznaczałoby podanie wielkości mentalnych, które zyskały skuteczność przyczynową. Nieco przejaskrawiając, można by powiedzieć, że wyjaśnianie działania to pewien rodzaj czytania w myślach (*mind reading*).

Nawet jeśli przyznamy, że w teorii działania Davidsona nie chodzi o wyjaśnianie poszczególnych działań, aktualnym pozostaje inny, bardzo istotny zarzut: argument wynikający z odmiennych łańcuchów przyczynowo-skutkowych.

2) Argument ten ma pokazać, że eksplikacje działań o charakterze przyczynowym są nieadekwatne, gdyż są zbyt liberalne. Właśnie jeśli przyznamy, że powody są przyczynami i dlatego należą do antecedenencji danego działania, teoria standardowa dostarczy nam, jak mówi zarzut, eksplikacji błędnego rodzaju dla wydarzeń, które wcale nie są działaniami.

Takie odmienności mogą mieć charakter zewnętrzny lub drugorzędny¹⁶. Jednak dla naszej dyskusji bardziej istotne niż powyższe odmienności drugorzędne są odmienności prymarne bądź wewnętrzne, które poniekąd zdarzają się aktorowi. Własny przykład Davidsona traktuje tu o alpiniście, którego życzeniem jest zminimalizowanie ryzyka podczas wyprawy, i który sądzi, że może to osiągnąć, pozbywając się innego członka zespołu wspinaczkowego powiązanego liną, poprzez zwolnienie zabezpieczenia liny. Wyobrażenie o zwolnieniu zabezpieczenia liny tak bardzo go irytuje, że mimowolnie wykonuje właśnie te ruchy ręki, które powodują zwolnienie zabezpieczenia¹⁷.

Przykłady na odmienności prymarne zwykle opierają się na tym samym wzorcu. Aktor dysponuje zestawieniem życzenia z przekonaniem, których treścią jest osiągnięcie celu poprzez określone działanie. Jednak ten zamiar nie powoduje działania, lecz prowadzi do zdenerwowania aktora. Jego nerwowość powoduje mimowolne ruchy ciała, które jakby przypadkiem doprowadzają do realizacji zamierzonego celu.

Przypadki odmienności prymarnej są szczególnie problematyczne dla kauzalistów, gdyż wydarzenie pozostaje w zgodzie zarówno z *tezą życzeniowo-przekonaniową* jak i z *tezą przyczynową*. Coś, co spełnia teoretyczne warunki

¹⁶ „I might intend to meet my daughter at a certain restaurant at her birthday. Believing her birthday is tomorrow, I go to the restaurant today to make a reservation, and there I meet my daughter. Her birthday, it turns out, is today. So my intention to meet her at the restaurant on her birthday has caused me to do that very thing – but by lucky accident, and therefore not intentionally”. D. Davidson (1987), s. 106.

¹⁷ Zob. D. Davidson (1973), s. 79.

przyczynowe stawiane wobec powodu działania staje się wprawdzie przyczyną zdarzenia, jednak nie wyjaśnia to bynajmniej żadnego działania; gdyż aktor wcale nie działa.

Teoretycy badający przyczyny próbowali zmierzyć się z tym problemem od strony teoretycznej na gruncie kauzalnym. Prawdopodobnie najbardziej wyrafinowaną próbę podjął Alfred Mele, który posłużył się pojęciem tzw. „aktorów prometejskich”. Mają oni „zaszczepiony” mechanizm neuropsychologiczny pozwalający na wykluczenie nerwowości jako przyczyny zachowań. W korze mózgowej tych istot sygnały nakazów wywołane przez powzięcie zamiaru mającego bezpośredni wpływ na działanie, odróżniane są od tych, które pochodzą od powstałego w międzyczasie stanu nerwowości. Jedynie sygnały nakazów wynikające bezpośrednio z zamiaru mającego bezpośredni wpływ na działanie przetwarzane są w sygnały do działania dla odpowiednich mięśni. Jeśli takie sygnały do działania nie powstaną z uwagi na nerwowość, to u aktorów prometejskich początkowo wcale nie dochodzi do ruchów ciała. W ten sposób działań nie można już pomylić z wydarzeniami, które nie są działaniami, choć powodują je te same powody prymaryne.

Również jednak takie rozwiązanie jest narażone na zarzuty. Jeśli argument wynikający z odmiennych łańcuchów przyczynowych podważa kauzalizm, ponieważ jego przyjęcie wymusza zbyt szerokie potraktowanie pojęcia działania, to Mele wydaje się zbyt wąsko pojmować pojęcie działania. Nie zaprzeczamy temu, że działaniu może towarzyszyć pewna nerwowość. W sytuacjach związanych z rywalizacją lub kontrolą może nawet się zdarzyć, iż te największe sukcesy nie miałyby szansy powstać bez towarzyszącego im stanu napięcia wynikającego właśnie z zamiaru osiągnięcia najlepszego wyniku. Postrzegając sprawę intuicyjnie nie ma tu żadnego powodu, aby odmówić aktorowi działania zamierzonego¹⁸.

Uderzającym jest w tym kontekście fakt, że akurat Davidson uważa za bezowocne wszelkie starania dążące do rozwiązania problemu odmienności kauzalnych przy pomocy instrumentarium kauzalnego. Ponadto „prawidłowość” jest pojęciem normatywnym, dla którego nie ma miejsca w eksplikacjach przyczynowych opartych na naukach przyrodniczych¹⁹. Ma to jednakże zastosowanie już wtedy, gdy mowa jest o odmiennościach przyczynowych. Zależności przyczynowe istnieją lub nie. Natomiast mówienie o odmiennościach w przypadku łańcuchów przyczynowych wydaje się mieć sens, jeśli ma się na myśli odmienności dotyczące przebiegu innego niż zamierzony, oczekiwany bądź uważany za słuszny; czyli odmienności, które jawią się interpretującemu działania dopiero *ex post* wydarzenia²⁰.

¹⁸ Zob. Wilson (1989), s. 252; S.R. Sehon (1997), s. 202; S.R. Sehon (2005), s. 98; G. Löhrer (2006), s. 792.

¹⁹ Zob. G.F. Schueler (2001), s. 254–257, 259–261; G. Keil (2007), s. 75.

²⁰ Na tę kwestię wskazywał John Searle. Zob. J. Searle (1983), s. 139.

4. Teleologiczna eksplikacja działań

Wyrażenie „cel” (gr. – *telos*, ang. – *purpose*) jest używane w różnych kontekstach²¹. „Cel” określa z jednej strony cel jakiegoś działania, które wymaga istnienia jakiegoś aktora. Z drugiej zaś strony „cel” oznacza funkcję, którą spełnia lub powinna spełniać jakaś rzecz, czynność lub osoba. Funkcją serca jest pompowanie krwi. Lista zakupów powinna mi służyć jako przypomnienie, co mam kupić. W przypadku drugiego znaczenia musimy więc dokonać rozróżnienia pomiędzy funkcjami, które można przypisać w sposób naturalny i niezamierzony przedmiotom, rodzajom zachowania lub osobom, ponieważ zostały one im przypisane przez aktora. Odpowiednio więc można dokonać rozróżnienia, co należy rozumieć pod pojęciem teleologicznej eksplikacji działań.

Jeśli chodzi o cele w sensie naturalnych funkcji, analizuje się z reguły typy działań. Jeśli mamy na myśli cele w sensie funkcjonalno-intencjonalnym, eksplikacja działań łączy do ustalenia, jaką funkcję aktor nadał indywidualnej czynności i na jaki cel skierował swoje działania.

1) Założenie teleologiczne pierwszego typu przedstawiają „analizy teleofunkcyjne” Ruth Millikan. Millikan w swojej książce *White Queen Psychology and Other Essays for Alice* (1993) podejmuje próbę naturalistycznej rekonstrukcji działania intencjonalnego za pomocą reprodukcyjno-wyjaśniających funkcji własnych i teleologicznych²². Ponadto interpretuje ona zachowanie celowe lub racjonalne jako ewolucyjny wzorzec adaptacyjny, który podobnie jak animalistyczny odruch ucieczki zawiera całe spektrum funkcji częściowych. Mogą one zostać wywołane przy odpowiedniej okazji, nie utrwalając co prawda u jednostki konkretnego wzorca, ponieważ mechanizmy te stale występują w nadmiarze i w razie potrzeby mogą się nawzajem zastępować. Millikan podkreśla, że mechanizmy teleofunkcjonalne nie muszą pojawiać się w życiu każdej jednostki danego gatunku. Wystarczy, że przydają się one od czasu do czasu w ewolucji gatunków, a w razie potrzeby mogą zostać reaktywowane. Wprawdzie racjonalne zachowanie w sensie efektu adaptacyjnego korzystnego dla przeżycia można wytłumaczyć z biologicznego punktu widzenia, ale prawdopodobnie nie ma określonych reguł, które umożliwiłyby przewidywanie ludzkiego postępowania ani nie istnieją reguły *ceteris paribus* dotyczące zachowania wszystkich posiadaczy konkretnej cechy o właściwościach teleofunkcjonalnych.

Powyższe założenie teleologiczne za przyczynę celowości ludzkiego działania uznaje w oparciu o teorię selekcji naturalnej korzyści wynikające z możliwości przeżycia. Mogą pojawić się jednak pewne przeszkody do pokonania przy wyjaśnianiu działań, które dla reprodukcji są bez znaczenia i jedynie z trudem dają się zredukować do uwarunkowań zachowań, które stworzyły naszym przodkom ko-

²¹ Zob. T. Ebert (1977), s. 25–33.

²² Zob. R.G. Millikan (1993); S.R. Sehon (2010), s. 122 i n.

rzyści związane z możliwością przeżycia: wyjście do kawiarni, żeby spotkać się z przyjaciółmi; napisanie wiersza; kolekcjonowanie dzieł ekspresjonistów etc.

2) Nieco bardziej perspektywicznym wydaje mi się inna koncepcja teleologiczna. Jej ogólny zarys przedstawił Scott Sehon w swojej monografii *Teleological Realism* (2005) a później w serii artykułów naukowych.

Aktor α wykonał czynność ϕ , aby spowodować A .

Według Sehona, nie można zredukować eksplikacji działań do poziomu teleologicznego²³. Oznacza to, że eksplikacji teleologicznych nie da się sprowadzić do eksplikacji przyczynowych w sposób, jaki zaproponował Alfred Mele²⁴.

Aktor α wykonał czynność ϕ , aby spowodować A , dokładnie wtedy, jeżeli życzenie α , aby stało się A i przekonanie α , że czynność ϕ spełnia życzenie A , spowodowały, że α wykonał czynność ϕ .

Idę do kawiarni, żeby spotkać się z przyjaciółmi, dokładnie wtedy, gdy życzenie spotkania się z przyjaciółmi i przekonanie, że ich tam spotkam, powoduje, iż idę do kawiarni. Jednak eksplikacja działań dająca się zredukować do płaszczyzny przyczynowej jest jako przyczynowa teza eksplikacyjna narażona na te same zarzuty jak teoria standardowa.

Założenie teleologiczne niepodlegające redukcji postuluje się początkowo maksymą interpretacyjną Davidsona, mianowicie *Principle of Charity*. Według niej zachowanie aktora wyrażone w sposób werbalny i niewerbalny możemy zinterpretować tylko wtedy, jeśli zakładamy, że zachowuje się on racjonalnie²⁵. Zasada ta obowiązuje zarówno w przypadku wyboru celów działania jak również przy wyborze działań lub środków zrealizowanych dla osiągnięcia tych celów²⁶.

²³ Zob. S.R. Sehon (2013).

²⁴ Zob. A.R. Mele (2000), s. 289, 293. Impuls do wyrażenia takiej opinii daje uwaga we wstępie Davidsona do tomu zbiorowego obejmującego jego artykuły *Actions and Events* (1980), zgodnie z którą zarówno przyczynowe jak i teleologiczne eksplikacje muszą się często powoływać na związki przyczynowe: „I accept the view that teleological explanation of action differs from explanation in the natural sciences In that laws are not essentially involved in the former but hold that both sort of explanation can, and often must, invoke causal connections”. D. Davidson (1980), s. xii. Zob. S.R. Sehon (2010), s. 123.

²⁵ Zob. D. Davidson (1970a), s. 221 i n.: „[W]e cannot intelligibly attribute any propositional attitude to an agent except within the framework of a viable theory of his beliefs, desires, intentions, and decisions. (...) Global confusion, like universal mistake, is unthinkable, not because imagination boggles, but because too much confusion leaves nothing to be confused about and massive error erodes the background of true belief against which alone failure can be construed. (...) In our need to make him [an agent – G.L.] make sense, we will try for a theory that finds him consistent, a believer of truths, and a lover of the good (all by our own lights, it goes without saying)”.

²⁶ S.R. Sehon (2005), s. 139: „(R1) Agents act in ways that are appropriate for achieving their goals, given the agent’s circumstances, epistemic situation, and intentional states”. „(R2) Agents have goals that are of value, given the agent’s circumstances, epistemic situation, and intentional states”. Zob. S.R. Sehon (2007), s. 159.

(R₁) W obliczu ich okoliczności działania, ich sytuacji poznawczych i ich stanów intencjonalnych aktorzy wykonują czynności, które są odpowiednie, żeby osiągnąć swoje cele.

(R₂) W obliczu ich okoliczności działania, ich sytuacji poznawczych i ich stanów intencjonalnych aktorzy dążą do zrealizowania wartościowych celów.

Pierwszą regułą częściową znajdujemy u Franza Brentano w formie imperatywistycznej:

[W]yberz środki, które naprawdę prowadzą do celu!²⁷

Dругa reguła częściowa otrzymuje tam początkowo następującą formę:

[W]yberz cel, który przy rozsądnym podejściu jest naprawdę możliwy do osiągnięcia[.]²⁸

aby następnie w nawiązaniu do *Etyki Nikomachejskiej*, VI 8,²⁹ natychmiast zostać skorygowana do postaci:

[W]yberz najlepsze z tego, co jest możliwe do osiągnięcia!³⁰

Imperatyw Brentano przejmuje Husserl w *Wykładach o głównych kwestiach etycznych i aksjologicznych* (1914), kiedy mówi o racjonalnym dążeniu:³¹

Czyń to, co najlepsze z tego, co jest możliwe do osiągnięcia

lub:

Czyń to, co najlepsze z tego, co jest dobrem możliwym do osiągnięcia w obrębie całej twojej sfery praktycznej!

U Davidsona znajdujemy tę regułę pod nazwą *Principle of Continenence* lub *zasada samokontroli* na końcu *How is Weakness of the Will Possible?* (1970)³²:

[P]erform the action judged best on the basis of all available relevant reasons. Zaleca się aktorowi wykonanie dokładnie tej czynności, która pod względem dostępnych mu powodów wydaje mu się najlepsza i najbardziej wartościowa.

Nasuwa się jednak pytanie, czy tego typu reguła w formie imperatywistycznej w ogóle ma sens. Sensownym wydawałoby się mianowicie zalecanie wykonywania czynności uznanej za najlepszą tylko wtedy, gdy ta zasada mogłaby być naru-

²⁷ F. Brentano (1889), s. 15.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Arystoteles, *Etyka Nikomachejska*, VI 8, 1141b 12-14: „Osoba zorientowana (*euboulos*) jest ogólnie tą, która po odpowiednim zastanowieniu dąży do dóbr najlepszych dla człowieka osiągalnych przez działanie (*logismos*)” [tłum. na j. niem. U. Wolf; tłum. z j. niem. M.K.].

³⁰ F. Brentano (1889), s. 16.

³¹ E. Husserl (1914), s. 153 (§ 21), 142 (§ 20).

³² D. Davidson (1970), s. 41. Tę zasadę poprzedza sporna definicja działania akracyjnego: „In doing *x* an agent acts incontinently if and only if: (a) the agent does *x* intentionally; (b) the agent believes that there is an alternative action *y* open to him; and (c) the agent judges that, all things considered, it would be better to do *y* than to do *x*” (s. 22). Definicja ta jest sporna, ponieważ aktor, chociaż on *y*, suma summarium, preferuje *x*, może ocenić, że *x* w kombinacji z *z* jest lepszy niż *y*. Jeśli działa on zgodnie z powyższym, to spełnia wszystkie warunki definicji, nie działając. Zob. A.R. Mele (2012), s. 4 i n.; A.R. Mele (2010a).

szona, jeśli nie uczyni się tego, co *summa summarum* danej osobie wydaje się być najlepsze (ale np. jest drugą z najlepszych możliwości).

Zasada stosowności Leibniza mówi natomiast, że człowiek *zawsze* dąży do tego, co wydaje mu się być najlepsze³³. Ludzka wola nie potrafi inaczej, jak zmierzać do tego, co *summa summarum* wydaje jej się być najlepsze. Nie jest dla niej więc możliwe, aby nie dążyć do rozwiązań najlepszych. W ten sposób zasada stosowności stanowi podstawę dla eksplikacji celowych. Teleologiczne eksplikacje tego typu są w znacznym stopniu aksjologicznymi eksplikacjami działań. Optymalne rozwiązanie tworzy związek pomiędzy powodem wyjaśniającym działanie a działaniem. Odróżnia ono powód, który stanowił podstawę działania od pozostałych powodów³⁴.

Ponieważ eksplikacje celowe są aksjologiczne zgodnie z zasadą stosowności, reguła *Principle of Charity* w wersji Davidsona nie wystarcza do określenia powodu wyjaśniającego działanie. Konieczny jest superlatywistyczny wariant tej reguły: „Wybieraj z dwóch możliwych interpretacji czyjegoś zachowania zawsze tę, która sprawia, że osoba zainteresowana prezentuje się bardziej racjonalnie!” Sehon wywodzi z tej zasady dwie teleologiczne zasady eksplikacji działań³⁵.

(I₁) Poszukaj takiego celu, dla którego spełnienia czynność ϕ jest *optymalnie dostosowana* w świetle teorii o stanach i okolicznościach intencjonalnych aktora.

(I₂) Poszukaj celu *najbardziej wartościowego*, który aktor patrząc w świetle teorii swoich intencjonalnych stanów i okoliczności, może zrealizować przez czynność ϕ .

Pierwsza zasada nakazuje szukanie celu, dla którego realizacji wyjaśniane działanie jest najlepszą strategią. Druga zasada wymaga szukania celu najbardziej wartościowego, który można osiągnąć za pomocą działań podlegających wyjaśnieniu. W obydwu przypadkach ważne jest, aby wyjaśniane działanie było rozpatrywane w świetle teorii uwzględniającej tło pozostałych intencjonalnych nastawień i okoliczności działania aktora³⁶. Chodzi tu oczywiście o teorię przyjętą przez osobę interpretującą działania. Działanie można uznać za wyjaśnione teleologicznie w sposób przekonujący wtedy, jeśli w eksplikacji dostatecznie bierze się pod uwagę obydwie te zasady.

³³ G.W. Leibniz (1685), s. 1575 (§ 30): „De plus en vertu du decret qu’il a fait que la volonté tendroit au bien apparent, en exprimant ou imitant la volonté de Dieu sous des certains respects particuliers à l’égard des quels ce bien apparent a tousjour quelque chose de veritable, [Dieu – G.L.] determine la nostre au choix de ce qui paroist le meilleur, sans la necessiter neantmoins”.

³⁴ Zob. G.W. Leibniz (1714), § 54–56.

³⁵ S.R. Sehon (2005), s. 146 i n.: „(I₁) Find a ψ such that ϕ ing is optimally appropriate for ψ ing, given a viable theory of the agent’s intentional states and circumstances”. „(I₂) Find a ψ such that ψ ing is the most valuable state of affairs toward which ϕ ing could be directed, given a viable theory of the agent’s intentional states and circumstances”. Zob. S.R. Sehon (2007), s. 163–165.

³⁶ Odnośnie eksplikacji działania w świetle teorii uwzględniającej tło działania zob. J. Tanney (2005).

Jednakowoż wymaga to uzupełnienia obu tych zasad o zasadę prostoty i konserwatywności. Bierze się tu pod uwagę wartości epistemiczne jak spistość, koherencja diachroniczna, potencjał eksplikacyjny i prostota. Wprawdzie możliwe jest, że spowodowanie zwarcia jest optymalną strategią, aby zepsuć urządzenie elektryczne, a zepsucie jest czymś najlepszym, czego można w ten sposób dokonać. Jednak takie zachowanie można interpretować tylko wtedy jako intencjonalne, celowe i racjonalne, jeśli nie prowadzi nas to do następujących konsekwencji: masywnej rewizji uwzględniającej tło działania i jej znacznego skomplikowania jak również racjonalizacji zachowania aktora za cenę tego, że aktor w sumie wydaje się być mniej racjonalnym. Tym samym teleolog nie jest zmuszony traktować jako celowe zachowania, które intuicyjnie takim nie jest. Metody teleologicznej epistemologii działania pozwalają na odróżnienie celowego zachowania racjonalnego od zachowania nieracjonalnego i takiego, które nie jest ani działaniem zamierzonym, ani w ogóle jakimkolwiek działaniem. Wyklucza to jednak metodologicznie akrazję, jeśli akrazja zakłada, że aktor nie dąży do tego, co wydaje mu się *summa summarum* być najlepsze.

Eksplikacje teleologiczne wspierają kontrafaktyczne założenia dotyczące otaczających nas możliwych światów. To jest ważna kwestia. Uzyskujemy dzięki nim to, co zwykle przypisuje się eksplikacjom przyczynowym. Poszedłem do kawiarni, żeby spotkać się z przyjaciółmi. Jeśli musiałbym pójść do kina, żeby spotkać się z przyjaciółmi, poszedłbym – *ceteris paribus* – do kina. Jeśli moim celem nie byłoby spotkanie z przyjaciółmi, nie poszedłbym – *ceteris paribus* – do kawiarni. Albo: jeśli poprzez pójście do kawiarni miałbym dokonać czegoś, co mi się *summa summarum* wydaje bardziej wartościowe niż spotkanie z przyjaciółmi, nie poszedłbym – *ceteris paribus* – do kawiarni, żeby osiągnąć ten właśnie cel. Uogólniając:

Aktor α wykonał czynność ϕ , aby spowodować A .

Jeśli poprzez czynność ϕ byłby możliwy do osiągnięcia wartościowy cel B , aktor – *ceteris paribus* – wykonałby czynność ϕ , aby spowodować B .

Jeśli optymalnie dostosowaną strategią służącą osiągnięciu celu działania A byłaby inna czynność ψ , aktor – *ceteris paribus* – wykonałby czynność ψ , aby spowodować A .

Różne teleologiczne wyjaśnienia tego samego zachowania stanowią więc podstawę różnych założeń kontrafaktycznych³⁷. Aksjologiczna koncepcja teleologiczna daje nam metodę, dzięki której możemy znaleźć powód, dla którego aktor zadziałał i który rzeczywiście wyjaśnia daną czynność. To jest teleologiczna odpowiedź na wzywanie Davidsona.

³⁷ Zob. S.R. Sehon (1994), s. 67; S.R. Sehon (2005), s. 157–160; S.R. Sehon (2007), s. 167–169.

5. Podsumowanie

W ramach standardowej, przyczynowej teorii eksplikacji działań za powody wyjaśniające działania uważa się te spośród antecedenencji przyczynowych – życzenia i przekonania, które powodują dane działanie we właściwy sposób. Teoria ta ma, jak się wydaje, ogromną zaletę. Dysponując przyczyną działania, która jest tożsama z jego powodem wyjaśniającym, właściwa eksplikacja posiada również ugruntowanie ontologiczne. Z ontologicznego punktu widzenia teoria ta odróżnia powody wyjaśniające, z uwagi na które aktor faktycznie podjął działanie (*reasons why*), od powodów czysto uzasadniających (*reasons for*), jakie miał aktor i z uwagi na które mógłby on również podjąć działania³⁸. Jednak po pierwsze, okazuje się, że podbudowa ontologiczna nic nie daje, jeśli chodzi o znalezienie właściwego powodu wyjaśniającego określone działanie, czyli o dostarczenie eksplikacji działania. Po drugie zaś nie powiodły się dotychczas wszelkie próby znalezienia czysto przyczynowej interpretacji dla wyrażenia normatywnego „spowodować we właściwy sposób”.

Przyczynowa teoria eksplikacji działań opiera się z braku lepszych alternatyw na wnioskowaniu najlepszej eksplikacji. Teleologiczne eksplikacje działań starają się znaleźć taką właśnie alternatywę. Dany aktor zrobił ϕ , aby spowodować A, jeśli patrząc poprzez pryzmat jego pozostałych stanów intencjonalnych oraz okoliczności towarzyszących działaniu, A było najlepszym, czyli najbardziej wartościowym celem, jaki mógł on urzeczywistnić poprzez swoją czynność ϕ , a czynność ϕ była najlepszym środkiem do urzeczywistnienia A przez tego aktora. Tu jednak zdają się zarysowywać również trudności dla aksjologicznych eksplikacji finalnych.

(1) Nie jest możliwe znalezienie *optimum*, jeśli wartości porównywane i porządkowane według najlepszej nie dają się porównać. To jednakowoż raczej nie wchodzi w grę z uwagi na jedno i to samo obserwowane zachowanie. Wprawdzie może się zdarzyć, że patrząc z perspektywy teorii uwzględniającej tło stanów intencjonalnych i okoliczności towarzyszących aktorowi, nie jest jasne, czy w określonej sytuacji wyżej jako cel należy ocenić pójście na koncert czy też naprawę pralki, jednakże właściwie nie da się spowodować obu tych celów przez to samo zachowanie³⁹.

(2) Nie można określić powodu wyjaśniającego działanie, jeśli alternatywne eksplikacje mogą w równym stopniu odnosić się do najlepszych środków działania razem wziętych, służących do osiągnięcia najlepszych celów razem wziętych, a obydwie eksplikacje w tym samym stopniu są zgodne z teorią uwzględniającą tło działania oraz tak samo dobrze odpowiadają wymogom prostoty, konserwa-

³⁸ Zob. G. D’Oro (2013), s. 213; G. D’Oro (2007), s. 17 i n.; A.L. Mele (2010b).

³⁹ Zob. argumenty przeciwko uzasadnieniu tezy o braku możliwości porównywania wartości w R. Chang (1997).

tywności i spójności, a równocześnie zagwarantowane jest to, że aktor działał na podstawie jednego tylko z tych dwóch powodów. Również to zdarza się prawdopodobnie niezwykle rzadko. Wprawdzie jest możliwe, że określone zachowanie optymalnie nadaje się dla urzeczywistnienia dwóch zupełnie różnych celów. Jednak w takim przypadku z reguły pozostałe okoliczności pozwolą na odpowiednie rozróżnienie.

(3) Niezwykle ważnym może okazać się fakt, że wraz z aksjologiczną koncepcją teleologiczną poza eksplikacją przyczynową dla określonych zdarzeń wprowadzony zostaje kolejny typ eksplikacji, którego abstrahując od nielicznych wyjątków, nie można zastosować do niczego innego niż do działań⁴⁰. Z punktu widzenia ekonomii eksplikacji teorie kauzalistyczne musiałyby mieć prymat z uwagi na ich prostotę. Jeśli jednakowoż naszkicowany wcześniej zarzut wobec kauzalizmu jest przekonujący, to odnosi się on także do koncepcji teleologicznej o podbudowie kauzalnej, i musimy pogodzić się z tym, że eksplikacje dla wydarzeń będących działaniami oraz takich, które nimi nie są, nie redukują się wzajemnie. Wyjaśniają one coś odmiennego w odmienny sposób.

Bibliografia

- Bittner Rüdiger. 2001. *Doing Things for Reasons*. Oxford University Press.
- Brentano Franz. 1889. *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*. Hamburg: Meiner 1955.
- Cavell Marcia. 2004. „Introduction”. W D. Davidson, *Problems of Rationality*, xiii–xx. Oxford: Clarendon Press.
- Chang Ruth. 1997. „Introduction”. W *Incommensurability, Incomparability, and Practical Reason*. Chang R. (ed.), 1–34. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Child William. 1994. *Causality, Interpretation and the Mind*. Oxford University Press.
- D’Oro Giuseppina. 2007. „Two Dogmas of Contemporary Philosophy of Action”. *Journal of the Philosophy of History* 1: 10–24.
- D’Oro Giuseppina. 2012. „Reasons and Causes. The Philosophical Battle and the Meta-philosophical War”. *Australasian Journal of Philosophy* 90: 207–212.
- Davidson Donald. 1963. „Actions, Reasons, and Causes”. W D. Davidson (1980), *Essays on Actions and Events*, 3–19. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 1970a. „Mental Events”. W D. Davidson (1980), *Essays on Actions and Events*, 207–227. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 1970b. „How is Weakness of the Will Possible?”. W D. Davidson (1980), *Essays on Actions and Events*, 21–42. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 1973. „Freedom to Act”. W D. Davidson (1980), *Essays on Actions and Events*, 63–81. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 1974. „Psychology as Philosophy”. W D. Davidson (1980), *Essays on Actions and Events*, 229–239. Oxford: Clarendon Press.

⁴⁰ Zob. S.R. Sehon (2005), rozdz. 13.

- Davidson Donald. 1976. „Hempel on Explaining Action”. W D. Davidson (1980), *Essays on Actions and Events*, 261–275. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 1978. „Intending”. W D. Davidson (1980), *Essays on Actions and Events*, 83–102. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 1978. „Problems in the Explanation of Action”. W D. Davidson (2004), *Problems of Rationality*, 101–116. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 1980. *Essays on Actions and Events*. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 1984. „Expressing Evaluations”. W D. Davidson (2004), *Problems of Rationality*, 19–37. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson Donald. 2004. *Problems of Rationality*. Oxford: Clarendon Press.
- Ebert Theodor. 1977. „Zweck und Mittel. Zur Erklärung einiger Grundbegriffe der Handlungstheorie”. *Allgemeine Zeitschrift für Philosophie* 2.2: 21–39.
- Goldman Alvin. 1970. *A Theory of Human Action*. New York: Prentice-Hall.
- Hornsby Jennifer. 1980. *Actions*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Husserl Edmund. 1914. *Vorlesungen über Ethik und Wertlehre – 1908–1914*, U. Melle (ed.), *Husserliana XXVIII*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer 1988.
- Keil Geert. 2007. „What Do Deviant Causal Chains Deviate From?”. W *Intentionality, Deliberation and Autonomy. The Action-Theoretic Basis of Practical Philosophy*, C. Lumer, S. Nannini (eds.), 69–90. Aldershot: Ashgate.
- Leibniz Gottfried W. 1685. „Discours de Métaphysique”. W *Sämtliche Schriften und Briefe*, ed. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften und Akademie der Wissenschaften in Göttingen, 6. Reihe: *Philosophische Schriften*, ed. Leibniz-Forschungsstelle der Universität Münster, tom 4, cz. A, 1529–1588. Berlin: Akademie Verlag 1999.
- Leibniz Gottfried W. 1714. „Les Principes de la Philosophie ou la Monadologie”. W *Kleine Schriften zur Metaphysik*, H. Holz (ed.), 438–483. Frankfurt am Main: Suhrkamp 1996.
- Löhrer Guido, Christoph Horn. 2010. „Die Wiederentdeckung teleologischer Handlungserklärungen”. W Löhrer Guido, Christoph Horn, *Gründe und Zwecke. Texte zur aktuellen Handlungstheorie*, 7–45. Berlin: Suhrkamp.
- Löhrer Guido. 2006. „Abweichende Kausalketten, abwegige Handlungsverläufe und die Rückkehr teleologischer Handlungserklärungen”. *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* 54: 785–800.
- Löhrer Guido. 2008. „Alltagspsychologische Handlungserklärungen, Kausalität und Normativität”. *Internationale Zeitschrift für Philosophie* 17(1): 76–100.
- Löhrer Guido. 2011. „Kausalistische vs. teleologische Handlungserklärungen. Zur gegenwärtigen Debatte in der Handlungstheorie”. *Information Philosophie* 5: 46–56.
- Mele Alfred R. 2000. „Goal-directed Action: Teleological Explanations, Causal Theories, and Deviance”. *Philosophical Perspectives* 14: 279–300.
- Mele Alfred R. 2010a. „Weakness of will and akrasia”. *Philosophical Studies* 150: 391–404.
- Mele Alfred R. 2010b. „Teleological Explanations of Actions: Anticausalism vs. Causalism”. W J. Aguilar, A. Buckareff (eds.), *Causing Human Actions: New Perspectives on the Causal Theory of Action*, 183–198. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Mele Alfred R. 2012. *Backsliding. Understanding Weakness of Will*. Oxford University Press.
- Mele Alfred R. 2013. „Actions, Explanations, and Causes”. W Giuseppina D’Oro, Constantine Sandis (eds.), *Reasons and Causes. Causalism and Anti-Causalism in the Philosophy of Action*, 160–174. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Millikan Ruth G. 1993. „Explanation in Biopsychology”. W Millikan R., *White Queen Psychology and Other Essays for Alice*, 171–192. Cambridge, Mass., und London: MIT Press.

- Roth Abraham S. 1999. „Reasons Explanations of Actions: Causal, Singular, and Situational”. *Philosophy and Phenomenological Research* 59: 839–874.
- Schueller George Frederick. 2001. „Action Explanations: Causes and Purposes”. W *Intentions and Intentionality. Foundations of Cognition*, B.F. Malle, L.J. Moses, D.A. Baldwin (eds.), 251–264. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Searle John. 1983. *Intentionality. An Essay in the Philosophy of Mind*. Cambridge University Press.
- Sehon Scott R. 1994. „Teleology and the Nature of Mental States”. *American Philosophical Quarterly* 31: 63–72.
- Sehon Scott R. 1997. „Deviant Causal Chains and the Irreducibility of Teleological Explanation”. *Pacific Philosophical Quarterly* 78: 195–213.
- Sehon Scott R. 2005. *Teleological Realism. Mind, Agency, and Explanation*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Sehon Scott R. 2007. „Goal-Directed Action and Teleological Explanation”. W *Topics in Contemporary Philosophy: Causation and Explanation*, Joseph Keim Campbell, Michael O'Rourke und Harry S. Silverstein (eds.), 155–170. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Sehon Scott R. 2010. „Teleological Explanation”. W *A Companion to the Philosophy of Action*, Timothy O'Connor und Constantine Sandis (eds.). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Sehon Scott R. 2013. „Teleology”. W *Encyclopedia of the Mind*, Hal Pashler (ed.). Beverly Hills, Calif, London: Sage Publications.
- Tanney Julia. 2005. „Reasons-Explanations and the Contents of the Mind”. *Ratio* 18: 338–351.
- Wilson George M. 1989. *The Intentionality of Human Action*, revised and enlarged edition. Stanford University Press.

przekład z języka niemieckiego
Iwona Szwed, Magdalena Kolbusz

Od tłumaczek

Guido Löhrer studiował filozofię, germanistykę oraz historię sztuki na Uniwersytecie w Bonn, Freiburgu i Bolonii. W 1993 roku obronił pracę doktorską (Freiburg), a w 2001 roku uzyskał habilitację na Uniwersytecie w Bern. Od roku 2008 jest profesorem filozofii praktycznej na Uniwersytecie w Erfurcie w Niemczech. Jego najważniejsze publikacje to: *Menschliche Würde. Wissenschaftliche Geltung und metaphorische Grenze der praktischen Philosophie Kants* (1995); *Praktisches Wissen. Grundlagen einer konstruktiven Theorie menschlichen Handelns* (2003); *Gründe und Zwecke. Texte zur aktuellen Handlungstheorie* (red. razem z C. Hornem, 2010); liczne artykuły dotyczące teorii działania, metaetyki oraz innych dziedzin filozofii praktycznej i teoretycznej, m.in.: *The Davidsonian Challenge to the Non-Causalist*, „American Philosophical Quarterly” 2016, No. 53(1), s. 85–95 (współautor: S. Sehon).

От переводчиц

Гидо Лёреп (*Guido Löhrer*) изучал философию, германистику и историю искусства в университетах Бонна, Фрайбурга и Болоньи, в 1993 году защитил докторскую диссертацию (Фрайбург), а в 2001 году хабилитацию в Университете Берна. В 2008 году становится профессором практической философии в Университете Эрфурта в Германии. Его важнейшие публикации: *Menschliche Würde. Wissenschaftliche Geltung und metaphorische Grenze der praktischen Philosophie Kants* (1995); *Praktisches Wissen. Grundlagen einer konstruktiven Theorie menschlichen Handelns* (2003); *Gründe und Zwecke. Texte zur aktuellen Handlungstheorie* (ред. с Ц. Хорн, 2010). Является автором статей из области теории действия, метаэтики и других областей практической и теоретической философии, например: *The Davidsonian Challenge to the Non-Causalist*, „American Philosophical Quarterly” 2016, No. 53(1), с. 85–95 (соавтор: С. Сехон).

From the translators

Guido Löhrer studied philosophy, Germanic studies and art history at the universities of Bonn, Freiburg and Bologna. In 1993 he defended his doctoral thesis in Freiburg and in 2001 habilitation at the University of Bern. In 2008 he becomes a professor of practical philosophy at the University of Erfurt in Germany. His main published works: *Menschliche Würde. Wissenschaftliche Geltung und metaphorische Grenze der praktischen Philosophie Kants* (1995); *Praktisches Wissen. Grundlagen einer konstruktiven Theorie menschlichen Handelns* (2003); *Gründe und Zwecke. Texte zur aktuellen Handlungstheorie* (edit. with C. Horn, 2010). He is the author of articles in the field of the theory of action, metaethics and other fields of practical and theoretical philosophy, e.g. *The Davidsonian Challenge to the Non-Causalist*, „American Philosophical Quarterly” 2016, No. 53(1): 85–95 (co-author: S. Sehon).